

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ

TÜRK-İSLAM DÜŞÜNCE TARİHİNDE ERZURUM

Sempozyumu

26-28 HAZİRAN 2006

BİLDİRİLER

I. CİLT

Erzurum 2007

NURETTİN TOPÇU'YA GÖRE İSLÂM'IN RÖNESANSI

Doç. Dr. Mehmet Zeki İşcan*

Giriş

Nurettin Topçu genelde insan olma tandansına dayalı spiritualist bir milliyetçilikle, Türk milliyetçiliğinde yeni bir tebliğ olarak kabul edilmiştir¹. Milliyetçiliğin temel özelliklerini düşüncesinin hareket noktası yapan Nurettin Topçu, İslam ruhunun inceliklerine sahip bir milliyetçilik üzerinde durmasıyla da bu alana yeni bir soluk kazandıran kişi olarak görülmüştür.²

Topçu'ya göre milliyetçilik millet izzet-i nefsinin hareketlerimize hakim oluşudur. Milliyetçilik milletin ruh ve bünyesine uygun fikir ve iradenin tespitidir. Milliyetçilik, çokluktan birliğe, maddeden ruha, gevşeklikten sorumluluğa geçmektir. Toplumsal alanda 'ene'l-hak' sırrına ermektir, millet mistiği olmaktır. Milliyetçilik, Hz. Muhammed'in kıyamet günü 'ümme'ti ümme'ti' feryadının temsil ettiği aşkı taşımaktır; 'milletim milletim' diyebilmektir³. Milliyetçilik hakikati, sanatı, ahlakı yükselterek insanlığı Allah'a doğru götürecektir mesul insanların irade kudretine dayanmaktadır⁴.

Topçu'nun davası İslam ahlakına dayalı bir milliyetçiliktir.⁵ Bu yüzden ona göre bir ahlak ve fazilet davasına ihtiyaç vardır. İslam'dan arındırılmış bir cemiyet nizamı, medeniyet hamlesi yaratamayan iskeletten ibaret ruhsuz bir bedeni yaşatmak gibi, maddeci ve ütöplast bir anlayış olmaktan öte gidemeyecektir.

Yeni Bir Medeniyet İnşasında Dinin Rolü

Topçu'ya göre tüm uygarlık hamleleri, insanın mistik güçlerinin dört dörtlük dinamizm kazandığı ruhi süreçlerin eseridir. Bu manada insanları ilerlemeye sevk eden amil manevi gelişmedir⁶. Bütün rönesans hareketleri kainatın fizik izahından ruhi kıymetler yaratılışına doğru bir harekettir. Her rönesans, insanlığın yaptığı bir iman hadisesidir. Bütün rönesansların müşterek karakteri, aklın saltanatı ve hür

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

¹ Bkz. Orhan Okay, 'Bir İdealistin Ölümü', *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergah Yay., İst. 1992, s. 150.

² Bkz. Mehmet Zeki İşcan, 'Nurettin Topçu'nun Milliyetçilik Anlayışında İslam Unsuru', *Ekev Akademi Dergisi*, yıl: 6, sayı: 11 Bahar 2002, s. 46.

³ İşcan, agm, *Ekev Akademi Dergisi*, s. 47.

⁴ Nurettin Topçu, *Devlet ve Demokrasi*, Hareket Yay., İstanbul, 1969, s. 22.

⁵ Topçu, *Ahlak Nizamı*, Hareket Yay., İstanbul 1970, s. 132.

⁶ İşcan, agm, *Ekev Akademi Dergisi*, s. 49.

düşüncenin yanında aynı zamanda aşka teslim oluşturu. Aklın ahlaki gidişidir insanlığın kalbine nizam getiren⁷.

Dinin dünyasında ruhumuzu kurtaracak olan aydınlığın menbaini bulmaktayız. Din Allah ile bir nevi dostluk doğurucu aşkın tecrübesidir. Din sonsuzluk iradesini kazanma azmidir. Bu bakımdan din, insanı sonsuzluğa doğru götüren bir irade meydana getirir. Din duygu aleminin üzerinde zeka aleminin üzerinde bir irade hadisesidir. Din bizim irademizi Allah'ın iradesine bağlayıcı bir harekettir. Dinin kaynağı bizi sonsuzluğa bağlayan iradedir. Allah'a teslim olmanın manası da budur. Teslim olmak, her türlü iradeden vazgeçip deruni bir baş dönmesine kendini bırakmak değildir. Teslim olmak, fani iradelerin yerine Allah'ın iradesini istemektir⁸. İşte bu irade, mesuliyet hissi doğurur. Yeni bir medeniyet hamlesi için ilk şart mesul insandır.

Topçu nazarında dinin özü ahlaktır. Kur'an'da en büyük ve en esaslı yer tutan değer ahlaktır. Allah meselesi ahlak meselesi ile birleşir⁹. İslam'da ahkama ait hükümler bile, ahlakın hareketlerimizdeki zaruri tatbikatını göstermektedir. Topçu'ya göre hürmet, merhamet ve hizmet esaslarından müteşekkil ahlak nizamı ile iç kuvvetlerin zorbalığından kurtulmak mümkün olur. Böylece insan evrensel sorumluluk yüklenmeye hazır hale gelir¹⁰.

Düşünürümüze göre İslam'ın asil ruhuna uygun bir ahlak felsefesi oluşturmadıkça, batının içine düştüğü girdaba bizim de düşmemiz mukadder olacaktır. Sadece eşyanın ilmüne sarılmak, arzı sömürme arzularını coşturur. Ruh bilgisine yer vermeyen bir medeniyetin, menfaat esassına dayananan insafsız bir toplum anlayışı ile yan yana ilerleyerek emperyalizmi yaratması kaçınılmaz olur. Haddizatında bugün dünyanın ızdırabının asıl müsebbibi, menfaatçi ilimdir. Menfaatçi ilmin, menfaat bilmeyen hakikate yerini bırakabilmesini sağlayabilme, ruh için bir gaye aramaya bağlıdır. Yeni bir medeniyet mi istiyoruz? Evvela gözlerimizi, dışımızdaki eşyadan çekip kendi içimize çevirmemiz gerekmektedir¹¹.

İslam'ın Bugünkü Durumu

Topçu'ya göre ilahi idealin en belîğ ve en ruhteşemini İslam temsil etmektedir ve Ahlaki temellerimizin yegane kaynağı İslam dinidir. Ama bugün İslam ruhları

⁷ Topçu, *Ahlak Nizamı*, s. 10-13, 23-24.

⁸ Topçu, *İradenin Davası*, Hareket Yay. İst, 1974, s. 72-73.

⁹ Topçu *İsyân Ahlakı*, çev. Mustafa Kök – Musa Doğan, Dergah Yay, İst, 1995, s. 199.

¹⁰ Topçu, *İsyân Ahlakı*, s. 172.

¹¹ Topçu, *Yarınki Türkiye*, Yağmur Yay., İstanbul 1961, s. 188-193.

doyurucu özelliğini kaybetmiştir. İslam ruhsuz bir iskelet halinde yaşatılmaktadır¹². Ruh diye alkışlanan şeyler, hislerimiz, gururlarımız ve rüyalarımızdır. Asrımızın insanı kendi iştahının yorgunu olduğu için elimizde olan din değil, din şekline bürünmüş, hırslarımız, kinlerimiz, menfaatlerimizdir¹³. Din maddi hayatın kadavrası haline gelmiştir. Din yerine, nefse bağlanan, ahiret pazarlığı ile zihinleri oyalayan bir mitoloji elimizde kalmıştır¹⁴.

Dinin hakikatleri mükedderatımıza taalluk etmeyen ve kendiliğinden bir mana taşımayan hareketlere, adeta sihri bir takım düşünelere bağlanmıştır. Dinin insanın ruh yapısı ile, samimiyeti ile alakası kesilmiştir. Din, ilkel cemiyetlerin sihirbazı gibi hayatın ve aklın karşısına dikilmiştir. Dini hayat, cevheri olan aşktan sıyrılmış, sayı hesabıyla ve benliğimizi karartan taassup adlı hasta gururla, ölü kaidelerin tekrarından ibaret kalmıştır¹⁵.

Topçu şöyle haykırmaktadır: 'Kur'an'daki ebediyet müjdelerinden, Kur'an'daki selamet ihtirasından, Kur'an'daki ebedi hayat aşkından bize ne kaldı? Otomatik hareketler, zevkli vaatler, ürpertici tehditler ve kurnaz bezirgan hesaplan değil mi? Veyl ticaretinize, maharetinize ve kin ile karanlıkla dolu hesaplı iman alışverişinize...'¹⁶

Topçu'ya göre bütün bunlar arasında din iradesi ve ilahi irade de elden gitmiştir¹⁷. Din bu hale düşünce ruhu kullanma cehti kaybedilmiştir¹⁸. Kısaca dinin harap olması benliğimizin de harap olması anlamına gelmiştir¹⁹.

Nurettin Topçu belirtmektedir ki dinin bu hale gelmesi sadece geçmiş asırların bir sonucu değildir. Aynı zamanda 20. yüzyılın teknik ağırlıklı çehresinin de bir sonucudur: "Devrimiz, makine gıcırıtısının ahlak ilahilerini susturduğu devirdir."²⁰ Bu yüzden yazarımıza göre bütün bu gerilikleri din meydana getirmemiştir. Örneğin İslam dini softaları yaratmamıştır; softalar dar kafalıklarına, dinin itibarda olduğu zamanlarda iltica yeri aramışlardır²¹.

¹² Topçu, *Ahlak Nizamı*, s. 21.

¹³ Topçu, *Ahlak Nizamı*, s. 14, 71.

¹⁴ Topçu, *Milliyetçiliğimizin Esasları*, Dergah Yay, İstanbul 1978, s. 249.

¹⁵ Topçu, *Büyük Fetih*, Milliyetçiler Demeği Neşriyatı, İstanbul 1962, s. 18-19, 43.

¹⁶ Topçu, *Büyük Fetih*, s. 45.

¹⁷ Topçu, *Büyük Fetih*, s. 19.

¹⁸ Topçu, *Ahlak Nizamı*, (Dergah Yay., İstanbul 1997), s. 118.

¹⁹ İşcan, a.g.m, *Ekev Akademi Dergisi*, s. 52.

²⁰ Topçu, *Ahlak Nizamı*, (Dergah Yay., İstanbul 1997), s. 13, 126.

²¹ Topçu, *Mehrnet Akif*, Hareket Yay., İstanbul 1970, s. 57.

İslam'ın İslahı Ya da Rönesansı

Topçu'ya göre dinin bu haline rağmen ondan ümit kesmemek lazımdır. Çünkü bu bozulmuş din anlayışı ile bizim ruhumuzun mayası olan İslam'ı birbirine karıştırırsak, yabancı bir unsurdan sıyrılmak isterken kendi benliğimizden kopma felaketine uğrayabiliriz²². Burada yapılması gereken, İslam'ı büyük bir ruh hamlesi haline yükseltecek ıslahatların gerçekleştirilmesidir. İslam'ı, yeni bir medeniyet için gerekli olan metafizik ve felsefenin hamuru yapmaktır²³.

Nurettin Topçu belirtmektedir ki çağımızın buhranı bir din buhranıdır. Bu buhrandan kurtulmak için her şeyden evvel din anlayışındaki hatalardan kurtulmak lazımdır. Düşünürümüzün bu konudaki görüşleri, aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Din kendisi ile karıştırılan bazı kültür kollarından ayırt edilmelidir²⁴. Ona göre bunun başarılması için 'dinin ne olmadığı' ortaya konmalıdır. Topçu bu hususu özetle şöyle açıklamaktadır:

Din efsane veya mitoloji değildir. İnsanda en büyük iradenin yaratıcısı olan dini, mitolojiden tamamen ayırmak gerekmektedir. Mitolojide insanın dinden kurtulmak isteyen zaafı barınmaktadır. Eski dinlerde görüldüğü üzere din ile mitolojinin pek sıkı münasebete girişmesi, dini hayatın çöküş döneminin bir özelliği olmaktadır. Vahy dinlerine mitolojik unsurlar sokanlar, halkın hülya perest ve mitolojik zaaflarından faydalanarak müşteri celbine uğraşan ve Allah iradesini bilmedikleri için, insanın hülyalarıyla iman sistemleri kurmaya çalışan din adamlarıdır²⁵.

Din her türlü kurumsallaşmanın üzerindedir. Dini hayatın en önemli unsuru imandır. İman ise her türlü şekilciliği aşan ruhsal bir hareketliliktir. Dinin kuramsal anlamda şekillenışı çağın hastalığı olan pozitivistimin bir uzantısıdır.

Din bir meslek değil, bir irşad hadisesidir. İrşad da Allah'a götüren yolu aydınlatmaktır, bedene değil ruha hitap etmektir. Bu yüzden dinin bağlandığı hareket kaidelerini çoğaltmamak, bunları yalnızca bir hukuk sistemi halinde ele almak gerekmektedir. Bu böyle olmazsa, yüzyıllar içinde sonu gelmeksizin çoğalan kaideler, tenkit ve münakaşa kapıları da kapatılınca, insanı bir sihirbazın veya ipnotizmacının otomotlaştırdığı bir şuursuz makine haline getirir ve dini hayat bazı eşyanın yapılmasına yarayan bir makinenin işlevlerini andırır. Din insanlığımızın cevheridir.

²² Topçu, *Yarıncı Türkiye*, s. 55.

²³ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, Hareket Yay., İstanbul 1970, s. 22.

²⁴ Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, Hareket Yay., İstanbul 1970, s. 120.

²⁵ Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, s. 122.

Bu yüzden 'düşünen insanı' yüceltir. Dinin özü olan düşünceyi çıkarırsanız, hareket ve ibadetlerin hepsi manasız kalır.

Din müsbet ilim değildir. Dinin hakikatleri deneyle açıklanamaz ve dinde deney ve kontrolü yapılabilen evrensel kanunlara ulaşamaz. Onun prensipleri vicdanın yapısına bağlıdır. İlham ve inançlarla beslenir. Sonsuzluğun kolları tarafından kucaklanma, ruh için yeterli kuvvet kaynağıdır.

Bu nedenle din, bir bilgi kaynağı değil kuvvet kaynağıdır. Dindar adam, başkalarından daha çok bilen değil, daha ziyade kuvvetli olandır. Dini, bilgi kaynağı olarak telakki edenler, Kur'an'ın hakikatte sembolik olan kainat izahlarını her gün ilerlemede olan ilimlerin ortaya koyduğu hakikatlerle ya uzlaştınp övünerek veya onlara karşı koyup ilmi reddederek din müdafaası yapmaya kalkışmışlardır. Böylece pozitivist ilimcilerin karşısında pozitivist dinciler türemiştir. Din ve fikir aleminin arası da bu iki pozitivist kanat tarafından açılmıştır.

Kur'an'ın kainat ve hayat anlatışındaki hikmet ve gaye, bir takım müsbet ilimler sunmak değildir. Dinin kainat ve hayat hakkındaki izahları ancak, gaye olan namütenahiye doğru giden insanın yolunu aydınlatan ışıklardır²⁶.

Din ilim olmadığı gibi ilim tarihi de değildir. Dini yaşayışla ilgili asırlar boyunca ortaya konan bilgiler, dinin kendisini ifade etmezler. Tarih boyunca Kur'an'ı anlamak, Peygamberimizin sözlerini doğru yorumlamak için geliştirilen tefsir, hadis vb. ilimlerin sunduğu bilgiler, bütün yönleri ile dini hayatı ortaya koyamazlar. Bunların bilgisi ile dindar olunamaz. Çünkü dini hayat, ferdin kendi ruhunda yaptığı dini denemenin içindedir.

Din bir dünya saltanatı olmadığı için onun siyasetle bir alakası yoktur. İslam düşüncesinin gerileme sebeplerinden en önemlisi, siyasetin İslam'a bulaşmış olmasıdır. Din, ikaz, irşat ve hakka işarettir, yumruk ve süngü idareciliği değildir.

Din dünya saltanatı değil, ilahi saltanattır. Bu nedenle din adına devletlerin işledikleri cinayetler, ferdin ruhunda barınan ilahi devlete tecavüz olmuş, ruhlardaki ilahi otoriteyi incitmiştir²⁷.

Din, Allah'ın hem bütün kainat üzerinde hem de bizzat kendimiz üzerinde yegane hakim güç olduğunu kabul ederek O'na içsel bağlarla bağlanmak demektir. Allah'ın kainat üzerindeki mutlak saltanatını kabul etmek, imanda en basit harekettir. Asıl önemlisi insanın kendi üzerinde Allah'ın hakimiyetini kabul etmesidir. Bu, insanın

²⁶ Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, s. 120. *Ahlak Nizamı*, s. 190-191.

²⁷ Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, s. 120 vd.

gururundan, nefsinden, iktidarının vehminden sıyrılması; bütün bunlardan sıyrılan varlığını temaşa etmesidir. Öyleyse dini hayat, insanın kendini düşünmesi ile başlamakta, nefis bilgisinden Rab bilgisine doğru yol almaktadır. Allah'ın içsel bağlarla kendisine bağlandığımız kuvvet oluşu, insanda en ileri mertebeyi, en yüksek tecrübeyi teşkil etmektedir. Bu ilahi tecrübe, Onunla bir nevi dostluk doğurucu aşkın tecrübesidir²⁸.

Dini düşünce taklidin bağlarından kurtarılmalıdır. Topçu, mutlak iman havzası dışında kalan her şeyin tartışmaya açık olmasını teklif etmektedir. Çünkü ilim zihniyeti bunu gerekli kılmaktadır²⁹.

Allah'ın emirlerinden başkasına itirazsız, mutlak hakikat gözü ile bakmak, yaşayanların iradelerinde tam bir çürüme işaretidir. Taklit, doğurucu iradeye sahip olamayanların işidir. İradenin aczini bu kabul ediş, düşünceyi durdurmak için kafidir³⁰.

Nurettin Topçu, kendimizi taklit batağından kurtarmak için, Descartes'in metodunu benimseyerek, hiç değilse belli bir müddet için, hiç bir üstada bağlanmamak gerektiğini belirtmektedir. "Dışarıdan gelen hatalar"dan sıyrılmak ancak bu şekilde mümkün olacaktır. Bu yolda yürürken karşımıza çıkan hakikatleri, eski inançlarımıza uymuyor, eski vicdanımızı hırpalıyor diye reddetme hatasına düşmemeliyiz³¹. Bir ağacın kurumuş yapraklarını silkeleyip dökmesi gibi zihnimizden bütün otoriteleri silip süpürmeliyiz. Descartes gibi, bizzat kendimiz tarafından aranıp doğruluğu bizce tahkik edilmemiş olan hiç bir fikri doğru diye kabul etmeme prensibine bağlanmalıyız. Zira Descartes'in bu protestosu, insanlığın düşünce alanında yeniden doğuşu olmuştur. Eğer biz de bir Rönesans, bir yeniden doğuş istiyorsak örflerimizi, üstatlarımızı devirerek düşünceyi zafere ulaştırmalıyız³². Çünkü Descartes'in dediği gibi "hür olmayan düşünce, düşünce değildir"³³.

Topçu'ya göre düşüncede taklit yerine aklın saltanatını ilan etmek lazımdır. Aklın iktidarı düşüncenin iktidarındır; "dış otoritelere" bağlanmaktan zihnin kurtarılmasıdır³⁴. Aklın iktidarı, geleneğe göreeneğe dayalı maddeci din saltanatı yerine ilme, akla, sanata ve felsefeye dayanan, en derin manevi kaynaklarımızdan

²⁸ Bkz. Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, s. 118. Ayrıca bkz. *Ahlak Nizamı*, s. 192.

²⁹ Topçu *Türkiye'nin Maarif Davası*, s. 72.

³⁰ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s.31-35.

³¹ Topçu, *Ahlak Nizamı*, s. 140.

³² Topçu, *Yarıncı Türkiye*, s. 28.

³³ Topçu, *Ahlak Nizamı*, s. 140.

³⁴ Topçu, *Yarıncı Türkiye*, s. 25.

doğup gelen ve ebedi olma kabiliyetine sahip bir İslam ruhunu, yaşayan bir müessese haline getirmek demektir³⁵.

Kalbin zaferi esas alınmalıdır. Kanaatimize göre N. Topçu'yu İslam yenilikçiliğinde önemli kılan ana noktalardan biri onun, orijinal bir şekilde reformculuğu mistik düşünme süreçlerinin bir sonucu olarak görmesidir.

Topçu'ya göre din, ruhun aşkını yaşatmaktır³⁶. Din, vicdanı sonsuzluğun huzuruna çıkararak kuvvettir. O irademize hayat veren kuvvettir. İrademizin sonsuzluğun huzurunda yaşadığı hayatın adı, ondaki halinin ifadesi ise aşktır³⁷.

Zaten ona göre bir inancın iman haline gelebilmesi için insanın ruhunda süreklilik kazanması ve hayatına da hakim olması gerekir³⁸. Bu yüzden dinî hayat geleceğe göreneğe değil, ilham ve aşka dayanmalıdır³⁹.

N. Topçu'ya göre, İslâm'ın rönesansından ve yücelmesinden bahsedebilmek için, öncelikle onun bir "insan davası" olduğunu şuur dokusu haline getirmek lazımdır. İnsan davası, ilme, ahlaka, akla, metafiziğe ve bir de kalp tekniğine muhtaçtır. İslâm'ın zaferi, ilim ve ahlakla birlikte kalbin zaferiyle gerçekleşebilecektir⁴⁰. Bu nedenle ona göre öz haliyle tasavvuf, yeni bir İslamî medeniyet için motive bir güç olacaktır. Zira medeniyet kurma, yalnızlıktan kurtulmuş, iradesini Allah ile birleştirmiş bahtiyar insan olan hareket adamının işidir⁴¹.

"Alemin gözleri aya çevrilmişken biz ruhumuza dönelim." Diyen N. Topçu, yeni bir medeniyet için evvela insanların ruh mayasının yoğrulması gerektiğini belirtmek istemektedir. N. Topçu'ya göre İslâm'ın uyanış çağı, bilhassa makinenin insan ruhunu boğduğu asrımızda, eşyadan ve maddeden ruha yani insana dönüşün sırrını sunacak olan tasavvufun, ahlak dünyamızdaki zaferiyle açılacaktır. Millet mistikleri bu yeni medeniyeti oluşturmak için, ruhlarını ibadetle besleyecekler, düşüncüyü çepeçevre kuşatan ibadetle ruhun gazası olan ibadeti (ilim ve irfanı) birleştirerek, mükemmel bir çalışma metodu sergileyeceklerdir. Böylelikle gelecekteki selamet ordusu teşekkül edecektir⁴².

³⁵ Topçu, *Ahlak Nizamı*, s. 207, Ayrıca bkz. *Yarıncı Türkiye*, s. 236.

³⁶ Topçu, *Ahlak Nizamı*, s. 54.

³⁷ Topçu, *Ahlak Nizamı*, s. 185.

³⁸ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s. 139.

³⁹ Topçu, *Ahlak Nizamı*, s. 190.

⁴⁰ Topçu, *İslam ve İnsan*, Hareket Yay., İstanbul 1970, s. 14.

⁴¹ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s. 87.

⁴² Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s. 91.

Topçu Massignon'dan aktarmaktadır ki, İslam'ın peygamberi Hz. Muhammed Allah aşığı bir elçi idi. Onun dünyevi hayata düşkünlüğü yolundaki hikayeler, hicretin ikinci asrında muhaddisun okulu tarafından uydurulmuştur⁴³. İslam'da çözülme ve gerileme de, çile çekme mücadelesinden vazgeçilmesinden dolayıdır⁴⁴. Bundan dolayı kurtuluşun çaresi, yani ruh rönesansını gerçekleştirebilecek tek kuvvet, Hz. Muhammed'den Hallac'a kadar uzanan üç asırlık gelenek tarafından yeniden başlatılıp canlandırılacak olan mistiklik dini olacaktır⁴⁵.

Nurettin Topçu, mistiklik dini ile 'duygu, dini meydana getirmeye kafidir' görüşünü kastetmemektedir. Din sadece bir duygu işi değildir. Kalpte sadece duygu doğuran mürşit, gerçek mürşit olamaz. Mistiklik dini ile o, fertlerde benlik şuuru doğurmanın gaye edildiği dini düşünceyi anlamaktadır. Böylelikle ruhi sahada olduğu kadar maddi sahada, iktisadi alanda, ahlak, aile ve millet alanlarında da ferdi kendi varlığının üstüne yükselten dini-mistik hareketin sonsuz feyzi, ruhların kurtarıcısı olacaktır. Bu yüzden mistiklik, dini sübjektif bir duygu halinde benimsemek değildir. O, kendisini teşkil eden öz itibarıyla bizim hareketlerimize Allah'ın bir yardımudur. Zaten Allah'ın hareketi bizim hareketimizden ayrılmamaktadır⁴⁶.

Nurettin Topçu İstanbul'un fethini işlediği bir konuşmasında ruhlarda yapılacak ve ebedi olma hüviyetine sahip bir 'büyük fetih'ten bahsetmektedir. Onun 'büyük fetih' mistiklik dininden ne anladığını da ortaya koymaktadır:

Tabiatın her zerresine ruhu karıştırmak... Vatan toprağına insan ruhunu doldurmak... Eşyadaki çokluğun ruhlardaki birliğe götürücü bir basamak olduğunu kabul etmek... Hayatı sevmek kadar hakikatleri de sevebilmek... İdealin her anına ebediyet ihtirası sığdırabilmek... Kainattaki nizama benzer bir nizama ruhlarda kurmaya çalışmak... İbadetleri alışveriş olmaktan çıkarıp, alışverişleri ibadet haline koymak... Kinleri terk etmede zevk ve aşk bulabilmek... İnsanlarla temasta Kur'an'a temastaki vecd ve hürmet halini yakalamak... Bütün kötülüklerden kendini sorumlu tutabilmek... Başa gelen felaketlerin ruhtaki olgunlaşmayı hazırlayan birer vasıtadan ibaret olduğunu anlamak... İnsani varlığın kainatın varlığına ait, sadece görünürde ondan ayrılmış bir parça, bir emanet olduğunu ilham ve idrak etmek.⁴⁷

⁴³ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s. 165.

⁴⁴ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s. 167.

⁴⁵ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s. 168.

⁴⁶ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s. 169.

⁴⁷ Bkz. Topçu, *Büyük Fetih*, s. 12-14.